

«Запекле, вовче серце»

Начерк біографії
Людмили Старицької-Черняхівської

На фотографіях впізнати Людмилу Старицьку-Черняхівську легко: суворий погляд, стиснуті губи з опущеними кутиками. Виняток — дитячі фото в українському одязі.

Люда, або Людя, як вона підписувалася в листах до батька, ходила у вишитих вбраннях і говорила українською. Такі речі у підімперському Києві не могли бути непомічені. Якщо дружня до Старицьких сім'я Косачів unikнула цькування завдяки домашній освіті, то дівчата Маня і Люда Старицькі чи не щодня чули насмішкуваті коментарі про «хохлушок». Згодом Людмила напише: *«Я пам'ятаю, як з сестрою гуляли ми якимось в Ботанічному садку, звичайно, в українському вбранню, балакали між собою по-українськи. Нас взяли на глум; зчинилася гидка сцена: діти, а за ними й завжди однаково розумні бонни та няньки почали глузувати з нас, з нашого вбрання, з нашої "мужицької" мови. ... Моїх сліз не бачив ніхто: запекле, вовче серце було в мене; але пам'ятаю, як вночі, бувало, коли всі спали навколо, пригадувала я всі денні події і думала, думала...*

І така страшна, така хижа ненависть до всіх гнобителів рідного слова і люду займалася в серці...».

Запекле, вовче серце стало в пригоді, коли батько зайнявся українським театром і майже перестав бувати вдома через гастролі й відрядження, з ним подорожувала і дружина. За старшу вдома стала підлітка Люда. Підшука-ти будиночок на літо, влаштувати сестер і брата у гімназію, помирити тата з Манею через листи, влаштувати похорон молодшій сестричці Олі, що померла в 11 років, давати уроки музики для заробітку, адже діяльність забороненого «хохломанського театру» не надто сприяла прибуткам... Усе змогла встигнути Людмила, а поміж тим душа і тіло її насичувалися, розквітали в оточенні нової української генерації, кувався сталевий дух. *«Наше покоління — виключне покоління: ми були першими українськими дітьми. — Писала Л. Старицька. — Не тими дітьми, що виростають в селі, в рідній сфері, стихійними українцями, — ми були дітьми городянськими, яких батьки виховували вперше серед ворожих обставин свідомими українцями зі сповитку».*

І це покоління дало плоди. Родини Лисенків, Старицьких і Косачів, попри заборони й переслідування, дали такий поштовх українській культурі, що спинити його не зміг ні імперський, ні радянський режим. А проте, шкоди було доста.

Російська імперія через заборони і жорстоку цензуру не допустила до життя безліч шедевральних текстів прози і драматургії. Людмила щедро іронізує про це у спогадах: *«Власиво все це 25-ліття українського театру — це єсть*

настирлива, невпинна боротьба з цензурою за кожний крок вперед. Дозволено було в принципі до вистави тільки такі п'єси, у яких "внутреннее садержаніє ілі дух не атзиваєтца тенденціями українафільської партії". А позаяк кожний з адміністраторів хотів довести, що в нього найтонший "нюх", то "дух" цей пахнув їм з кожного твору».

Старицька яко донька театралів і талановита драматургиня власною персоною дивилася на цю сферу глибоко й аналізувала детально віхи театрального мистецтва. Початок ХХ століття приніс полегшення — заборони зняли, українська культура знову набрала розгін. Драма Старицької-Черняхівської «Гетьман Петро Дорошенко» стояла на п'єдесталі слави поряд із «Лісовою піснею» Лесі Українки та «Тінями забутих предків» М. Коцюбинського. І коли про Лесю Українку й Михайла Коцюбинського ми знаємо зі школи, то як же загубилася в їхній тіні Людмила Старицька-Черняхівська? До цього, звичайно, доклався режим радянський.

Річ у тім, що, маючи таке глибоке коріння, Людмила не могла довго залишатися в рамках культурної сфери — і взялася до сфери громадської. 1917 року тектонічні плити української державності зсовуються, й гаряча лава досі упосліджуваної інтелігенції береться до роботи: утворюється Українська Центральна Рада. Л. Старицька-Черняхівська стає на чолі комітету українського театру, її обирають до президії. На рідкісних фото можна побачити серед рядів посадовців УЦР — бородатих чоловіків у темних костюмах — 50-річну жінку з пишним сивим волоссям.

Людмила Михайлівна стає співзасновницею Національної ради Українських жінок у Кам'янці-Подільському, виголошує промову на урочистому відкритті університету, потім працює у Всеукраїнській академії наук. Пише драми, прозу і поезії, виховує доньку Вероніку — Роню, яку вона називає своїм найбільшим творінням. Її чоловік Олександр Черняхівський, гістолог, проводить першу операцію на серці. А над тим всім повільно розгортається червоний прапор, що не пробачає жаги до свободи слова.

1930 рік відомий похмурими кольорами процесу у справі «СВУ», до якої приписали і Старицьку-Черняхівську. Вийшла з лави підсудних вона з порівняно легким вирок: засланням до Сталіно — теперішнього Донецька. У 1936-му вони з чоловіком повертаються до Києва, живуть з її овдовою (знову ж «завдяки» комуністам) сестрою Оксаною Стешенко.

Але той, хто читав історію ХХ століття, розуміє: наступні роки не принесуть спокою. 1938 року заарештовують улюблену доньку Людмили Вероніку Черняхівську — звичайна справа, «германофільські настрої», адже вона, як і мати, вільно володіла кількома європейськими мовами — важкий гріх для Радянського союзу. Тоді ніхто ще не знав, що вирок «10 років заслання без права листування» був смертельним.

Звістка про арешт доньки стала останнім ударом по здоров'ю Олександра Черняхівського, а от 70-річна мати не втрачала надії. Вона розіслала посилки у жіночі концтабори, а коли з одного посилка не повернулася — поїхала